

ЗАДОРОЖНЯ Ілона,

здобувач вищої освіти другого курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

ЮНІНА Марина,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права
та процесу Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

ОБМЕЖЕННЯ У ДІЄЗДАТНОСТІ ТА ВИЗНАННЯ ОСОБИ НЕДІЄЗДАТНОЮ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У національному праві України існують два правових інститути: «обмеження у дієздатності» та «визнання особи недієздатною». Вони є різними за значенням, але досить схожими за процесуально-правовими наслідками. Їх застосування має деякі специфічні особливості, пов'язані з різним обмеженням прав особи, яка отримала такий статус.

Сьогодні ці інститути знайшли доволі детальну регламентацію як у Цивільному кодексі України, так і в Цивільному процесуальному кодексі України, що зумовлено суттєвим характером обмежень, яких зазнає особа, обмежена або позбавлена дієздатності.

Поняття «обмеження у дієздатності» є правовим інститутом, який закріплений у статті 36 Цивільного кодексу України. У ньому визначено основні підстави, які застосовує суд при виді такого обмеження (їх перелік є вичерпним). Це, перш за все, психічний розлад. Він чимало впливає на здатність особи усвідомлювати значення своїй дій та керувати ними. А також зловживання алкогольними напоями, токсичними речовинами, азартними іграми тощо.

Такий інститут спрямований на захист прав та інтересів, в першу чергу, сім'ї особи, дієздатність якої обмежується, через поставлення членів сім'ї у скрутне матеріальне становище. У випадку обмеження особи у дієздатності за поданням органу опіки та піклування судом встановлюється піклувальник. Він має право здійснювати правочини для особи і забезпечувати достатній життєвий рівень та належне лікування для неї [1].

Особа з обмеженою дієздатністю самостійно несе відповідальність за порушення нею договору, укладеного за згодою піклувальника, та за шкоду, яка завдана нею іншій особі. Якщо стан фізичної особи поліпшується або

вона одужала, і це відновило її здатність усвідомлювання своїх дій чи керування ними, суд може поновити її цивільну дієздатність. Або якщо особа припиняє зловживати спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами тощо суд також може поновити її цивільну дієздатність. У такому випадку піклування, встановлене над фізичною особою, припиняється на підставі рішення суду про поновлення цивільної дієздатності.

Підставою для визнання особи недієздатною, відповідно до статті 39 Цивільного кодексу України, є наявність хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок якого вона не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними.

Недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину. Правочини від її імені та в її інтересах вчиняє опікун. Шкоду, яку завдає недієздатна особа відшкодовує опікун чи заклад, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею. Обов'язок цих осіб відшкодувати шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, не припиняється у разі поновлення її цивільної дієздатності. Якщо опікун недієздатної особи, яка завдала шкоди, помер або у нього відсутнє майно, достатнє для відшкодування шкоди, а недієздатна особа має таке майно, суд може постановити рішення щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю потерпілого, частково або в повному обсязі за рахунок майна цієї недієздатної особи.

Таким чином, недієздатність – це втрата здатності особи здійснювати цивільні права та обов'язки внаслідок тяжкого порушення психічного стану. Критерії недієздатності психічно хворих визначені в Цивільному кодексі України. Стан недієздатності характерний тільки для фізичних осіб та встановлюється в судовому порядку після обов'язкового проведення судово-психіатричної експертизи [3].

Якщо особа, дієздатність якої обмежена, в результаті погіршення стану її психічного здоров'я, набуття психічним розладом ознак хронічності та стійкості, може бути визнана судом недієздатною за заявою членів сім'ї або органів опіки та піклування. Натомість визнана судом недієздатною особа, покращення психічного здоров'я якої затверджено результатом судово-психіатричної експертизи, може бути як визнана обмежено дієздатною, так і поновлена у цивільній дієздатності.

Що стосується власне порядку визнання особи обмежено дієздатною та недієздатною, то він детально регламентується Цивільним процесуальним кодексом, а також Постановою Пленуму Верховного суду України від 29.03.72 № 3 «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним» [4].

Справи щодо визнання особи обмежено дієздатною, недієздатною та щодо поновлення у дієздатності розглядаються судом за місцем проживання цієї особи або за місцезнаходженням спеціалізованого закладу, де вона

проходить лікування, у формі окремого провадження, що є видом непозовного цивільного судочинства, метою якого є підтвердження наявності або відсутності юридичних прав, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи [5].

За позовом опікуна або органу опіки та піклування суд поновлює цивільну дієздатність фізичної особи, яка була визнана недієздатною. Він припиняє опіку, якщо буде встановлено, що стан особи покращився або вона одужала і має змогу усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними.

Отже, можна погодитись з думкою про те, що «обмеження у дієздатності» та «визнання особи недієздатною» - це два поняття, які на перший погляд схожі за значенням, але мають зовсім різні прояви та наслідки. Тобто, незважаючи на схожу підставу – психічний розлад, слід враховувати те, що він має різний ступінь тяжкості та тривалість у разі обмеження та позбавлення дієздатності[1]. Це значно впливає на життя особи, а саме на зміну її правового статусу, як у бік обмеження, так і в бік розширення її повноважень залежно від її психічного здоров'я. В результаті погіршення стану психічного здоров'я, набуття психічним розладом хронічних ознак та стійкості особи з обмеженою дієздатністю, вона може бути визнана судом недієздатною.

Список використаних джерел:

1. Кравцов С., Сокол А. Обмеження у дієздатності, визначення особи недієздатною та поновлення у дієздатності: цивільно-процесуальні аспекти. Стаття. 2018 р. Харків. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/5/10.pdf>
2. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> .
3. Бойченко Г. Правові та процесуальні аспекти визнання особи недієздатною. Форум права, 2011. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_19 .
4. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним : Постанова Пленуму Верховного суду України від 28.03.1972 № 3 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72#Text> .
5. Цивільний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> .